

Platón a jeho okruh

1. Filozof s “pošpiněnýma rukama”

“[...] mé mínění svírala obava, jak to asi dále bude s těmi mladými lidmi – neboť touhy takových lidí bývají kvapné a často se obracejí samy proti sobě –, kdežto o Diónovi jsem věděl, že má duši ustálenou a věk již zralý. Proto jsem se rozmýšlel a byl na vahách, zdali mám jít, či co, ale přece jsem se naklonil k tomu, že se musím právě teď pokusit, zdali se kdy někdo odhodlá uskutečnit mé myšlenky o zánec h a úst a vě; vždyť získám-li dostatečně jen jediného muže [jímž byl mladý Dionýsios, který se stal po otci v r. 366 př. n. l. tyranem v Syrákúších], budu mít vykonáno všechno dobré.

**Ověřování
pravdivosti
principů**

S těmito tedy myšlenkami a tou odvahou jsem vyplul z domova, ne jak se někteří domnívali; nejvíce však proto, že jsem se styděl sám sebe, abych si někdy nemusel o sobě pomyslet, že jsem naprosto jen samá slova (μη δόξαμι ποτε ἐμαυτῶ παντάπασιν λόγος μόνον ἀτεχνῶς εἶναι τις, mé doxaimi pote emautó pantapasin logos monon atechnós einai tis), činu však že bych se nikdy žádného z vlastní vůle nechopil” (328b-c).

Takto popisuje Platón v *Sedmém listu*, adresovaném r. 353 př. n. l. “Diónovým přátelům”, své mučivé rozhodování, zda má opustit ve svých šedesáti letech Athény, kde – jak upřesňuje – neměl “vůbec špatné postavení” (329b), a odjet do Syrákúš vstříc neznámému světu. Tam se snažil za neustálého podezřívání dvořanů uplatňovat svůj vliv na mladého nástupce po nedávno zemřelém tyranovi Platónův přítel Dión, švagr a zeť starého tyrana. Dión byl odchovancem platónských principů a usiloval o jejich konkrétní ověření. Platón jako by dokonce udělal ve svém vyprávění pauzu, aby mohl popsat své rozhodování, zda se vydat vstříc sicilskému dobrodružství, které bude zabírat – se střídavými přestávkami a dramatickým průběhem – téměř celé desetiletí jeho života; píše o tom zpětně ve svých třiašedesáti letech právě v tomto listu. A snaží se objasnit nejenom ostatním – jde zcela zjevně o ‘otevřený list’ –, ale i sobě samotnému, co bylo podnětem k tomuto rozhodnutí. Nejedná se tedy jenom o to, aby obstál před sebou samotným (“že nezůstává pouze u slov”), ale také o hluboké pouto, jež ho vázalo k Diónovi. Poprvé byl Platón na Sicílii v r. 388 př. n. l., o čemž se v této autobiografii zmiňuje pouze krátce. Pokud jde o tuto cestu, hovoří pouze o vztahu, jež se vytvořil mezi ním a mladým syrákúským šlechticem, kterého získal pro své myšlenky a vzdálil od požitkářského a prázdného způsobu života u dvora. Platón zároveň cituje pár vět z dopisu, v němž ho Dión vyzýval k cestě do Syrákúš, když se ujal vlády mladý a snad i poddajný Dionýsios. “*Na kterou lepší příležitost*” – psal Dión (327e) – “*budeme čekat, než je ta, která se nám*

**Pouto
k Diónovi**

nyní jakýmsi řízením božím naskytla?” Platón pokračuje (328a): *“Dále vy počítával velikost říše v Itálii a na Sicílii a jakou sám má moc, mluvil o mladém věku Dionýsiově a jak velikou má touhu po filozofii a po vzdělání, také o svých synovcích a jiných příbuzných, jak snadno je lze získat pro myšlení a život, který jsem vždy hlásal, a že jsou velmi způsobilí pomáhat získávat i Dionýsia; takže právě nyní, ač jestliže vůbec kdy, se zcela splní naděje, že by se titíž mužové stali filozofy i vládcí velikých obcí.”* Diónovy obavy z “vázně hrozícího nebezpečí” – píše Platón –, jemuž byl Dión vystaven, se stávají dominantní a nerozlučně se spojují s předcházejícími důvody v jedno. Platón posledy myšlenkou, že musí obstát sám před sebou, považuje Dióna za impuls. Představuje si, a tato vidina je prodchnuta děsem, že ho Dión z vyhnanství zahrnuje dlouhými a skličujícími výčitkami (328e): *“Toho se mi od tebe nedostává, a proto, opustiv Syrákúsy, jsem nyní zde. A ani tak má osoba ti není tak velikou výčitkou; ale jde tu o filozofii, kterou ty stále velebíš a o které říkáš, že s ní ostatní lidé nedůstojně zacházejí; jak by bylo možno, aby ta nebyla zrazena nyní spolu se mnou, pokud jde o tvou povinnost?”*

Platón usuzuje, že na taková tvrzení nelze nic namítat, a proto se rozhodl odjet, dává v sázku svůj život, zvyklosti, pocty, jež mu v Athénách nechyběly. Jak sám říká (329a): *“Nuže, šel jsem, jsa veden rozumem, a to s prázem, jak nejvíce je člověku možno [...]”*

Syrákúsy jako politická dílna

Platón dlouho hlásal to, k čemu dospěl na základě hlubokých a skličujících politických deziluzí, že totiž pocitu štěstí nelze dosáhnout tam, kde “vládci a filozofové nejsou jedny a tytéž osoby”, jak mu připomínal Dión. Nyní, když možnost učinit vládce filozofem – a to vládce obrovské říše na Sicílii a v Itálii s hlavním městem v Syrákúsách – byla nebo se zdála být na dosah ruky, se Platón rozhodl neustoupit, ale přeměnit utopii ve skutečnost a dokázat její pravdivost. A proto se vydal na cestu, aby mohl čelit “těžké dějinné zkoušce”, přičemž snad podvědomě tušil výsledek.

Na druhé straně byly Syrákúsy dalším politicko-intelektuálním centrem řeckého světa sikulsko-italického typu. K Syrákúsám upírala své pohledy řecká města, která se spojila v okamžiku perské invaze. Do Syrákús se dvakrát odebral Aischylos a uskutečnil tam dvě představení, jež byla velmi důležitá i z hlediska politického (*Aitňanky*); do Syrákús směřoval Alkibiadés, protože byl přesvědčen, že právě tam vznikne pro Athény základna nové říše. Dionýsiovi se podařilo díky své výjimečné obratnosti učinit ze Syrákús hlavní město velké říše v oblasti Velkého Řecka, město, které bylo vzhledem ke stále hrozícímu nebezpečí ze strany živlu punského na Sicílii a lukánského v Itálii založeno k posílení převahy řeckých elementů nad místními, což bude později charakteristickým rysem pro velká helénistická království. Není tedy divu, že na rozdíl od politiků, kteří byli více či méně úplatní a dali se do makedonských služeb, vzhlížel Platón k Syrákúsám jako k potenciální velké laboratoři, v níž má být vystaveno zkoušce jeho politické přesvědčení.

Ale na rozhodnutí odjet do Syrákús a čelit oné velké neznámé, již představoval mladý Dionýsios, je třeba se dívat v širším kontextu, zejména pokud jde o prestiž Platóna a jeho školy, která už dávno přesáhla hranice Athén.

- **Platón**

427-347 př. n. l., syn Athéňana Aristóna.

Soubor jeho děl obsahuje 9 tetralogii (34 dialogů s *Obranou* a soubor 13 listů), po kterých následují *Definice* a 7 menších dialogů, jež byly již v antice považovány za podvržené. Platónovo dílo lze rozdělit do čtyř skupin (i z hlediska chronologického):

I. dialogy sókratovské: *Obrana Sókratova* (Ἀπολογία Σωκράτους, *Apología Sókratús*), *Kritón* (Κρίτων), *Euthyfrón* (Εὐθύφρων), *Hippiás Menší* (Ἰππίας ἐλάττων, *Hippiás elattón*), *Ión* (Ἴων), *Lachés* (Λάχης), *Lysis* (Λύσις), *Charmidés* (Χαρμίδης), *Prótá-*

gorás (Πρωταγόρας), *Ústava* (Πολιτεία, *Políteiá*, kn. 1);

II. dialogy sofistické: *Gorgiás* (Γοργίας), *Menón* (Μένων), *Menexenos* (Μενέξενος – s parodickým epitafiem), *Kratylos* (Κρατύλος), *Euthydémós* (Εὐθύδημος);

III. *Faidón* (Φαίδων), *Faidros* (Φαίδρος), *Hostina*, též *Symposion* (Συμπόσιον), *Ústava* (Πολιτεία, *Políteiá*, kn. 2-10);

IV. pozdní dialogy: *Parmenidés* (Παρμενίδης), *Theaitétos* (Θεαίτητος), *Sofisté* (Σοφιστής), *Polítikos* (Πολιτικός), *Tímaios* (Τίμαιος), *Kritiás* (Κριτίας), *Filébos* (Φίληβος), *Zákony* (Νόμοι, *Nomoi*, 12 kn.).

Právě v těchto letech – jak poznamenal Eduard Meyer – byli ve vedení různých řeckých států mladí, jimž se dostalo vzdělání v Akademii anebo kteří ji alespoň navštěvovali.¹ Prestiž a úspěchy byly pro Platóna příliš velkým stimulem, než aby mohl odolat Diónovu naléhavému pozvání. Platón samozřejmě neměl v úmyslu dostat se do patetické role Ísokrata, jenž ze své školy rozesílal k řadě panovníků poselství, která byla všechna téměř stejná a naprosto postrádala účinnost. To se stalo terčem sarkasmu Speusippova, jenž byl Platónovým synovcem a zároveň jeho nástupcem; právě Speusippos se pro Dióna velmi angažoval, dokonce více než Platón, najímáním žoldněří (Plútarchos, *Život Diónův*, 22).

Platón

2. Filozofové-vládci: aristokratická tradice

Jsou dvě skupiny filozofů: ti, kteří si “špiní ruce”, jako Seneca či Marx, a na druhé straně ti, jako Aristotelés a Hegel, kteří poklidně pozorují svět a usilují o postihnutí celého komplexu jeho “tvarovosti”. Platón patří bezpochyby mezi ty první. Není náhodou, že právě Aristotelés vytvořil a velebil pojem θεωρητικὸς βίος (*theórétikos bios*, tj. “kontemplativní život”).

Starobylá aristokratická rodina, z níž pocházel Platón (podle Platónova otce sahaly ‘kořeny’ jeho rodu až k mytickému králi Kodrovi a rodu matky prý zase k Solónovi), byla odjakživa velmi přitahována politikou. Mnoho Platónových dávných předků byli oligarchové. Jeho děd Glaukón byl bratrem starého Kallaischra, Kritiova otce, a oba byli syny stejnojmenného předka Kritia “s rudými vlasy”, kterého Solón útočně napadal v jedné ze

¹ Eufraiovi z Óreu, který spáchal sebevraždu, aby se nedostal do Filippových rukou, věnuje Démostenés dojemnou vzpomínku ve *Třetí Filippice* (59-62); dále to jsou Formión z Élidy, Arkadán Aristónymos, zákonodárce obce Megalopolis, Láodamás z Thasu aj.

svých elegií (frg. 22a West). Události týkající se Kallaischra a Kritia jsou velmi dobře známy, ale i nejmladší Platónův bratr Glaukón se vrhl jako mladíček do politiky a Xenofón vzpomíná ve svých *Vzpomínkách na Sókrata* (III, 6,1) na spíše komickou scénu – která je záměrně směšně vylicena –, jak Sókratés musel jednou na shromáždění táhnout dolů z tribuny dobráka Glaukóna, který měl tehdy něco málo přes dvacet let a toužil pronést řeč.² Tuto epizodu nedovedeme přesně časově zařadit, ale všechno nasvědčuje tomu, že jde o období blízké krizi r. 404 př. n. l. Platón se narodil v r. 427 př. n. l. a r. 404 mu bylo třiaadvacet let; Glaukón byl mladší než on a v r. 409 př. n. l. bojoval proti Megařanům v pohoří Keras, za což ho jeden z jeho “milovníků”, jímž mohl být právě Kritiás, zahrnul chválou (Platón, *Ústava*, 368a).

Státníci-filozofové

Má-li Platón pocit nutnosti podrobit vlastní učení nesnadnému ověření v praxi, není to pouze pod vlivem rodinné tradice, která je hluboce propojena s politickým životem obce. Je ovlivněn slavnými filozofy-státníky-zákonodárci, především dávnými velkými vzory:

Pýthagorás

Od Pýthagora – bájného nepostižitelného pokrytce, jenž stál u zrodu celé ‘dynastie’ filozofů-státníků, s nimiž Platón udržoval poté velmi blízké vztahy – až k Hérakleitovi, jehož se sice dotkla královská důstojnost, ale byl přistižen v chrámu, jak hraje s mladíky kostky, aby dal najevo své pohrdání nad mylnou ústavou svých spoluobčanů. Tito sehráli v mnoha směrech v ů d ě í roli. Další vzory pocházely z doby méně vzdálené a možná, že byly pro Platóna ještě důležitější: Parmenidés, který kolem r. 450 př. n. l., asi pětadvacet let předtím, než se narodil Platón, vydal v Eleji sbírku zákonů, jež byly dosud v platnosti, ten Parmenidés, jehož pamětihodnou cestu do Athén připomíná Platón ve svém dialogu, jenž je po něm pojmenován (*Parmenidés*, 127b); Parmenidův žák Melissos, který se stal státníkem při vzpouře Samu proti Athénám, stratég v r. 441/40 př. n. l. a Perikleův protivník v tomto závažném konfliktu (Aristotelés, frg. 557 Rose), během kterého mělo podle tradice dojít také k námořní bitvě mezi Melissem a dobrákem Sofokleem (jehož úřad strážníka byl v onom roce spojován Iónem z Chiu s více veselými epizodami, srov. s. 163); a zejména Archýtás z Tarentu, jenž byl Pýthagorovým žákem a ve svém městě, kde byl proti všem zvyklostem sedmkrát zvolen stratégem, působil jako uznávaný státník. Archýtás není pro Platóna pouze ‘ideálním’ vzorem: představuje pevný bod v jeho životě, je mužem, s nímž navazuje spojení během nesnadného soužití s Dionýsiem v Syrakúsách, a je zároveň tím, kdo ho zachrání v okamžiku, kdy se u Dionýsia ocitne doslova v postavení vězně.

Platón tedy nemluvil o abstraktních filozofech-státnících, když ukazoval nejen svým žákům, ale i Diónovi a Dionýsiovi tento lék proti politickým aporiím. Mluvil o něčem viditelném, existujícím, alespoň v aristokratických obcích prodchnutých učením Pýthagorovým, s nímž měl přímou zkušenost od chvíle, kdy po Sókratově smrti (399 př. n. l.) opustil Athény a hledal v řadě cest – snad do Kyrény, snad do Velkého Řeka – možnost, jak nastoupit po rozehnání Sókratových stoupců na novou dráhu.

² Tento obraz se stal symbolickým a v groteskní podobě se objevuje ve filozofickém spisku císaře Iuliana (Iúliána) Apostaty (*Filozofu Themistiovi*, 255c).